

JÓKAI ANNA
Pályakezdés

(Részlet az *Átvilágítás* című regényből)

A *Magyaróra* óriási sikert aratott, az Alföld közölte. Még kötet nélküli „író” voltam, de 1967 könyvhetén már tucatnyi meghívás érkezett „író-olvasó” találkozóra, körbehordoztak az országban, mint a véres kardot, a Szépirodalmi lekötötte a novelláskötetemet. Stefánia nagymama halála után elkezdtem a regényt is: 4447. Kegyetlen könyv. Az emlékeimből, de átfórmálva: *leszámolás*.

Elláttam a kötelességeimet, lelkiismeretesen tanítottam, a gyerekeimet átvittem a saját iskolámba, hogy szemmel tartsam őket, még azt is megengedték, hogy Gabi osztályfőnöke legyek. Mindig volt vacsora, mindig, minden csekket befizettem. Banditól sem vártam már, hogy az idejéről, programjairól számot adjon, az lett a fontos: milyen híreket hoz rólam az irodalmi világból. Mint a legerősebb kábítószer, úgy hatott rám részben a hirtelen siker, részben a már formát talált írásvágy, muszáj volt edénybe fognom... Mindent megcsináltam, amit egy normális embernek naponta meg kell csinálni, de a *lelke*m máshol járt. Játszottam a gyerekeimmel, s közben párbeszédet komponáltam, minden vélt vagy valós sérelmemet írásba fordítottam, inspirált az Istent fel nem ismerő, matériába rögzült, egymást gyötrő emberek világa, működött a hiány dramaturgiája. Élveztem az írást – olyan euforikusan, ahogy a való életet sohasem. Nem kívántam, sőt hátrítottam a testi együttlétet, föl se fogtam, Bandi ezt milyen nehezen viseli, úgy véltem, csak a hiúságát sértem, s legyen hálás, hogy végre nem nyaggatom, nem követelőzöm, nem akarom többé „kisajátítani”.

Szinte naponta jelentek meg rólam, az „üstökös-ről” hírek, kritikák, örökké csengett a telefonom. Én, az örök kuporgató, hirtelen „pénzeket” kaptam, az *Elfekvő* c. novellámért pl. 6000 forintot. Négyhavi tanári fizetésemnek felelt meg! Azonnal lemondtam Robi tartásdíjáról, kifizettem Bandi más, függő adóságait... Csehovhoz, Gorkijhoz hasonlítottak, „értünk haragszik, nem ellenünk”, „a fehér foltok feltérképezése”, „szuggesztív láttató erő”, a szó szoros értelmében versengtek a folyóiratok a novellámért. Bandi a fejleményeket csodának tartotta. Friss írásaimat őszinte érdeklődéssel, mohón olvasta el, csalhatatlan érdeke volt a szöveghez, húzási javaslatai sokat segítettek... el sem tudtam képzelni, hogy ne neki mutassam meg

először egy-egy munkámat. „Nem gondoltam, hogy ennyi van benned – egy gyenge pillanatában bevalotta. – Te magad ugyan nem vagy még elég stabil.” Dicséretnek fogtam fel, de némi sértettséggel. *Én* nem vagyok elég stabil? Hiszen rajtam áll az egész itthoni kóceráj... Én tartom el az egész családot! Én ügyelek mindenre, centrifuga híján kézzel csavarom a mosott ruhát, cipelem a cekkert, a gyerekek leckéjét ellenőrzöm... a bűdös olajat a fűtéshez én öntögetem a kályhába, emelgetem a nehéz kannát, néha még inget is vasalok, bár a póló praktikusabb...! De az a boldogító tudat, hogy Bandi velem örül, minden ellenérzést elnyomott. Büszke rám, s ez a büszkeség a pályám kiteljesedésével majd egyre növekszik... Így hittem...

...1968 januárjában befejeztem a 4447-et. A Szépirodalmi lekötötte a novelláimat, a regényt a Magvető lektora, Márványi Judit kérte el. Lelkesedett. Bájos, fiatal, romantikusan szelíd arc – s hozzá ez a durván őszinte, lecsupaszított próza: merő kétségbeesés, „egy letűnt polgári korszak kíméletlen kritikája...” Furcsállottam, hogy így is lehet érteni, de az a fontos, hogy megjelenik. „Akinek füle van, meghallja... – mondtam Bandinak – lám, így is szenzáció, nem kötelező a „berobbanáshoz” feltétlenül tüdőbajosnak lenni!”

1968 *nagypéntekén* Márványi Judit telefonált, zavartan és részvétellel, mentegetőzve közölte: a Magvető főszerkesztője, Sík Csaba elolvasta szerződés előtt a kéziratot, s lesújtó véleményt fogalmazott meg róla: idejétmúlt stílus, gusztustalan naturalizmus, embergyűlölő, perspektívátlan, pesszimista társadalmi szemlélet... menjek be, visszaadják a könyvet... a tiszavirág-életűnek minősített sikereim Kardos elvtársat nem hatják meg.

Az egész húsvétot átsírtam. Bandi próbált vigasztalni, elemében érezte magát. Atyai tanácsokat adott, hogyan kell a kudarcot elviselni... A 4447 jó könyv – mondta –, ne veszítsem el az önbizalmamat! De a novellák még jobbak. Kötetben indulni ezekkel talán szerencsésebb is.

...Húsvét után, az első munkanapon a mosolygás álarcában, kisminkelve (bár már nem kalapban), magamban fohászkodva kopogtattam a főszerkesztő ajtaján. A kétségbeesésemet senki sem veheti észre. Megsemmisítő fölénnyel fogom ezt a párt-rángatta marionettfigurát kezelni...

Sík Csaba unott képpel – mintha soha nem lett volna más véleményen –, leereszkedően, de udvariasan átadta a Kardos György igazgató által már aláírt szerződést. Gratulált az életszerű, izgalmas történet-

hez. A kiadó egyetlen feltétele, hogy *előbb* jelenjen meg náluk a regény, mint a Szépirodalminál a novel-láskötet! Így karácsonyra – az Új termés sorozatban –, már a boltokban lehet 2000 példányban.

Márványi Judit sajnálta az előzetes téves információt. Azt ugyan mindenki tudta a szakmában, hogy Illés Endre és Kardos György utálják egymást, és a két kiadó rivalizál. Szeretik a kiugróan tehetséges, reménytelen jövő előtt álló induló írókat (már ha a párt-hatalom legalább tűri, és nem tiltja) egymás elől elhappolni. De rutinos szerkesztő léteére álmában sem gondolta volna, hogy Kardos ennyire képből van, és Sík Csaba döntését gyorsan felülbírálja...

Az ember-alatti ember

(Részletek a *Ne féljete*k című regényből)

Az ember-alatti ember az ezredfordulóra szinte kész-szen van. Az „elállatiasodott” nem pontos jelző rá. Az állatnak az evolúcióban még lehet *jövője*. A lesúlylyedt ember azonban szellemi múltját is kitörölte... Az ember-alatti ember gyakrabban jól fészült, semmint kócos. Valamennyi célja anyagi; üdvtana: a siker. Ha mégis kapiskálna valamit holmi isteni szubsztanciáról, azt hinné, az Interneten az is lehívható. A koldust átlépi, a művészt leszerződötteti és korrumpálja, a tudást és a kétkezi munkálkodót kihasználja, és eközben *felhőtlenül*, tapsikolva boldog: „élvezi” az életet, amiről fogalma sincs, valójában mire kapta...

A tömegkommunikáció rémjelentéseiben pedig már „karnyújtásnyira” van az álcázatlan, tetten ért és teljesen kifejlett ember-alatti emberfajta is: a templomi bombarobbantó, az önmagát „háborús kényszerrel” igazoló tömeggyilkos, a különféle mániák rabjai; marionettfigurák, a Sátán famulusai, a korlidérc által mozgatottan... (...)

Minden óránk okulás vagy vakulás. Hisztérikus félelemmel féltjük munkánk eredményét: hogy a tenger nyeli el, betemeti a láva... hogy a civilizációnk elpusztul. Pedig mindez nem *végzetes*. A végzetes az lenne, ha a *szellemi csíra* sem élné túl az anyag *csaknem* totális pusztulását – ha az újrakezdő civilizáció semmi folytathatót nem találna abban a múltban, ami számunkra a jelen. Ha olyan civilizáció jönne, amelyik nem megszenvedett bölcsességre és megismerő szeretetre épít, hanem mindjobban beledöngöli ma-

gát az agyagba; ha realitássá válna a sci-fik panorámamozija arról, hogy bandák martalékává válik a föld, ahol a gátlás nélküli csőcselék veszi át kietlen birodalmát, ahol csak magányos hősök kódorognak, prehistorikus emlékei egy olyan kornak, amikor még nem dőlt el, mi a jövő: a kozmikus ember, a „romolhatatlan test” győzelme, vagy a „beolvasztott” massza-emberiség végleges röghöz tapadása... A civilizáció emberi termék. De nem mindegy, hogy a kor szelleme, Michael, vagy a kor lidérc, az Antikrisztus elő-örse inspirálja... (...)

Nem mindegy, kinek a képére, igényére formálódik a civilizáció: *ember-reprezentánsok* gazdagítják-e és örökítik tovább, vagy *az ember-alatti ember*, a „sárkányfog-vetemény” aljasítja-e magához? *A felsőbbrendű ember* torz ideáján és az ebből eredő világ elleni merényleten *talán* túl vagyunk; ez tökéletes félreértése a teremtés céljainak, megcsúfolása minden magasabb elgondolásnak. Eleve-elrendelt pokorra-taszítás, s eleve kinyilvánított mennybe-emelés. Szándékos testvérgyilkosság, ahol a gyilkos testvért előbb-utóbb maga alá temeti az áldozatok teteme. *Az újfajta raj*, a *különös masszából gyúrt plakát-ember* pedig látványosan bebizonyította, milyen rég-es-régi rossz van a papírmásé alatt; mert a rögeszmék sosem hoznak megtisztulást, de arra, hogy az amúgy is piszkosat tovább mocskolják, nagyon is alkalmasak.

Az ember-reprezentáns ezeknek ellentéte. Az ember-reprezentáns mindazt nemcsak hirdeti, hanem gyakorolja a legapróbb hétköznapiban is, ami az embert kiemeli az alvó-álmódó természeti világból, de nem a mechanikus világba helyezi, hanem a spiritalitással áthatott Kozmosz várományosává avatja. Az eredmény még kétséges, a kockázat szüntelen. A küzdelem, a sárkány megszelídítése már a személyes lélekben zajlik, de az egész közösségre kihat. Senki sincs kizárva a folyamatból, ez nem maffia. S nem egy-egy „keresztapa” a vezér. Csak az egyes ember zárhatja ki – idegen zsoldba szegődve vagy csökkent butaságában – önmagát. Az ember-reprezentáns sohasem kiált fel elégedetten: „ilyen az ember!”, hanem azt mondja: „ilyennek kell lennie.” *Az irányt* ismeri. Van előtte *Minta*. A lakkozott, csillámporos civilizáció nem az övé; de a szürke bakelit-civilizáció sem. *A színarany civilizációért* dolgozik... A legdemokratikusabb rang, ami nem függ osztályhelyzettől, anyagi szerencsétől, a hírnévtől, a nemtől, a fajtól, az életkortól, egyes-egyedül a lelkiertől.